

(č. 152, 153, 158), jejichž originály jsou uloženy ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli. U regestu č. 158 dokonce vydavatelka při upřesňující citaci z listiny vytvořila téměř její edici. Zajímavý případ představují také dvě zařazená falza (č. 140, 184), v nichž jako vydavatelé figurují markrabě Jošt a v druhém případě král Václav IV. V literatuře jsou oba padělky již dávno známy, nicméně registry vytvořené na základě konfirmace z roku 1793 představují pozoruhodný doklad jejich druhého života.

V posledním příkladu se vrátím k problému vytváření záhlavních a náhradních registů. V několika případech se totiž stalo, že regist opisu listiny v recenzovaném svazku byl obsírnější a s parametry náhradního registu, zatímco edice téže listiny, vydaná z originálu Pavlem Kraflem v VII. dílu, měla naopak podobu registu záhlavního. To by se dalo pochopit vzhledem k souběžnému zpracovávání obou svazků, avšak nesmely by se s tím pojit drobné nepřesnosti. Mám zde na mysli regist listiny papeže Bonifáce IX. pro žďárské cisterciáčky (č. 116), kde Božena Kopiczková identifikuje lokalitu „Lauczans“ jako Loučany u Olomouce, zatímco v VII. dílu je spojena s Blučinou jižně od Brna. Navíc se v regestech obou dílů liší výše odváděné částky. V této drobnosti se projevuje koncepční slabina celé ediční řady, která i přes četné debaty a metodické příspěvky vykazuje mírnou rozkolísanost, již nelze odbyt poukazem na odlišný charakter archivních souborů v jednotlivých zpracovávaných archívech.

Ediční řada RBMV má před sebou ještě dlouhou cestu, na níž představuje její VI. díl nepatrný, avšak důležitý krok. Nezbyvá než doufat, že v brzké době budou následovat svazky další.

STANISLAV BÁRTA

Zemské zřízení Markrabství moravského z roku 1516. Počátky kodifikace zemského práva na Moravě, edd. Jana JANIŠOVÁ – Dalibor JANIŠ, Iuridicum Olomoucense – Právnická fakulta UP, Olomouc 2013

198 s., ISBN 978-80-87382-34-9

Edice moravského zemského zřízení z roku 1516 je jedním z dílčích výstupů ambiciózního projektu, který si klade za cíl načrtnout v obdivuhodně širí vývoj jednotlivých právních institutů v moravském prostředí a rovněž připravit kritickou

edici posledního in extenso dosud nevydaného zemského zřízení z roku 1604. Oba autoři již v minulosti prokázali své schopnosti a vlohy pro kritické zpřístupňování právních památek, ať již jde o Janišem vydané moravské zemské zřízení z roku 1545 (2005) a první díl památek sněmovních (2010), či o Janišové rokovou knihu hejtmana Václava z Ludanic z poloviny 16. století, k níž je připojena zdařilá a velmi rozsáhlá úvodní studie (2007). Není tedy divu, že jejich další, tentokrát společné editorské dílo nese po stránce formální i obsahové punc nejvyšší kvality.

Objektem pozornosti se v tomto případě stalo rozsáhlé usnesení moravského zemského sněmu, přijaté na počátku roku 1516 v Olomouci a obsahující řadu právních norem, rozvíjejících podobu zemského práva zachycenou v Tovačovské knize. Obsah celého usnesení je v uvozovacím článku označen jako soubor zřízení ve smyslu jednotlivých právních ustanovení („stala jsou se srovnánie o zriezenie dolepaná“). Ještě v roce 1516 bylo usnesení vydáno v litomyšlské tiskárně Pavla Olivetského – v této podobě obsahuje celkem 26 (nečíslovaných) článků dosti kolísavého rozsahu. Jediný známý exemplář je součástí konvoluty ze 16. století, uloženého v Moravském zemském archivu. Vedle toho zachytili autoři i dvě rukopisné verze, obě zařazené do kopiáře olomouckého biskupa Stanislava Thurza.

Zřízení z roku 1516 je vydáno ve formě transkripce, přičemž editoři přihlédlí ke zpracování posledních edic právněhistorických pramenů. Transkripční východiska jsou promyšlená, propracovaná a dokazují jak širokou znalost relevantní literatury, tak i zkušenost nabytou při tvorbě předchozích, výše citovaných edicí. Tři předlohy jsou zpracovány každá samostatně – nejprve je zpřístupněno tištěné usnesení, následně pak obě verze rukopisné. Autoři pro větší přehlednost jednotlivé články očíslovali, u obsáhlejších článků pak bylo doplněno i číslování odstavců. Součástí edice je i rozsáhlý a pečlivě zpracovaný kritický aparát; vedle jazykových vysvětlivek jsou čtenáři ve všech třech edicích k dispozici průběžně číslované obecně vysvětlující poznámky pod čarou, jejichž povaha je dvojího druhu. Jednak jsou zde identifikovány jednotlivé osoby a geografické údaje (u osobních hesel je chvályhodná snaha o stručné naznačení podílu dotyčné osoby na zemské správě), jednak jsou tu v některých případech zařazeny i odkazy na další základní prameny moravského zemského práva (Tovačovská kniha, tzv. Drnovská kniha, pozdější zemská zřízení), jejichž cílem je postihnout některé vývojové tendence. Za seznamem pramenů a literatury jsou pak ještě připojeny dva

rejstříky, věcný a jmenný, a poměrně obsáhlá resumé v anglickém a německém jazyce.

Ediční práce manželů Janišových snese ta nejpřísnější měřítko, určitým námětem k zamýšlení pro futuro by snad mohl být jen obecný způsob zpřístupnění paralelně dochovaných textů. Autoři se rozhodli pro postupnou edici všech tří dochovaných verzí sněmovního usnesení (jedné tištěné a dvou rukopisných). Je otázkou, zda nejde o variantu prostorově zbytečně náročnou, tím spíše, že rukopisná varianta B je po textové stránce tištěnému usnesení velmi podobná a s dosti značnou pravděpodobností se jedná o jeho opis – schází v něm pouze úvodní článek o vzniku usnesení a poslední dva články s datací a údajem o tisku, naopak je na závěr připojen článek o mýtné imunitě v některých konkrétních případech. Téměř úplnou shodnost obou textů ostatně naznačuje i relativně velmi malý počet poznámek u edice příslušné rukopisné varianty. Zdá se tedy, že by nic nebránilo tomu, aby byly odchylky obou textů reflektovány právě jen prostřednictvím poznámkového aparátu, a vystačilo se tak s jednou namísto dvou edic.

Pokud jde o rukopisnou variantu A, zde je již situace složitější, neboť přináší řadu článků, které se v tisku neobjevily. Autoři soudí, že tato varianta „snad odpovídá původní skladbě sněmovního usnesení nebo se může jednat jen o návrh jeho zamýšlené podoby“. Vzhledem k tomu, že není uspokojivě vysvětleno, proč by měla být tiskem vydána pouze část článků, jeví se jako pravděpodobnější, že se jedná o opis původní sněmovní předlohy, která byla v Olomouci na počátku roku 1516 projednávána a schválena v poněkud redukované podobě. Biskup Thurzo byl královským komisařem na tomto sněmu, a měl tedy jistě přístup k sněmovním materiálům, z nichž některý byl po polovině 16. století přenesen i do kopiáře biskupských písemností. Jestliže naznačené úvahy platí, pak se „nadbytečné“ články z varianty A formálně závaznou součástí moravského právního řádu nestaly. Vzhledem k tomu by možná bylo lepší začlenit tento materiál organicky do edice tištěné verze zřízení a za ni případně připojit pouze ty články, které se do finálního usnesení z nějakého důvodu nedostaly.

Ještě lze na okraj upozornit, že autoři se vztahem všech tří variant svědomitě zabývali a promítli ho i do číselného označení článků a odstavců v obou rukopisných verzích – to je v každé z nich provedeno samostatně (přičemž k číslům článků a odstavců jsou přidána písmena A či B) a v závorce je ještě připojeno číslo příslušného článku v tištěném usnesení (případně písmeno X, jestliže se zde tento článek nenachází). I když toto

„kódování“ není tak složité, jak na první pohled vypadá, přece jen by věci asi bývalo pomohlo sestavení tabulky, v níž by bylo možné jednoduše a velmi přehledně provést porovnání všech tří pramenů.

Samotné edici předchází zasazení zřízení do širšího historického i právního kontextu v obsáhlé úvodní studii. Ta je rozdělena do čtyř kapitol. První naznačuje cesty ke kodifikaci práva v zemích České koruny i v některých zemích sousedních, druhá již přenáší čtenáře přímo na Moravu a pojednává o pramenech zdejšího zemského práva v období pozdního středověku s důrazem na tzv. Tovačovskou knihu. Poměrně stručně, možná až příliš, je naproti tomu pojednáno o instituci landfrýdu. Konečně velmi podnětná je podkapitola věnovaná i další tvorbě práva ve druhé polovině 15. a na počátku 16. století, přičemž autoři tu upozorňují, že některé „nálezy“ nevznikly jako klasický produkt zemského soudnictví, ale byly ujednány na rozšířených zasedáních soudu, k nimž byli přizváni i další zástupci šlechty a případně i dalších stavů, takže se tato zasedání označovala jako colloquium nebo též sněm. Nešlo ale zároveň o standardní zemský sněm v plně institucionalizovaném smyslu. Je nesporné, že tato problematika, do níž Janišovi čtenáře zasvěceně uvádějí, by si zasloužila detailnější rozpracování.

Třetí kapitola úvodní studie se věnuje samotnému olomouckému sněmu. Objevují se zde i některé údaje o usnesení, jeho tisku a rukopisných zachyceních, které by systematicky asi spíše patřily do popisu editovaných památek. Dále autoři upozorňují na paralelu s usnesením českého zemského sněmu z roku 1492, označovaným někdy jako zemský policejní řád. Jedná se o cenný postřeh, opět lze ale dát k úvaze, zda neměl být podpořen srovnávací tabulkou, která by míru obsahové shody blíže dokumentovala.

Nejrozsáhlejší část vstupní studie tvoří pojednání „Struktura a obsah zemského zřízení z roku 1516“. Autoři konstatují, že pro sněmovní tisk z roku 1516 platí totéž, co pro jiné zákonodárné akty z doby předbělohorské, totiž nesystematičnost a nahodilé řazení článků, a upozorňují na odlišnou časovou platnost „zřízení“ na jedné straně a landfrýdu, který je do usnesení inkorporován, na straně druhé. Pokud jde o obsah zřízení, jsou v něm řešeny tři hlavní okruhy záležitostí – otázky bezpečnostní a policejní povahy, které jsou přirozené také jádrem samotného landfrýdu, dále normy vztahující se k chodu zemského soudu (normy organizační a procesní povahy) a konečně i majetkové a dědické právo. V dalším výkladu o jednotlivých právních institutech se autoři

víceméně přidrželi systematiky samotného tisku. Tato část je strukturována do osmi částí – Landfrýd a další ustanovení policejního charakteru; Zemský soud; Půhony k zemskému soudu (Půhon zátkyňě); Dokazování u soudu (svědectví); Sirotcí a poručenství; Majetkové a dědické právo; Institut odpovědi; Vyslýchání zločinců (tortura).

Recenzovaná kniha představuje nesmírně zajímavý, hluboce zasvěcený a řemeslně skvěle zpracovaný příspěvek k poznání raně novověkého moravského zemského práva. Zbývá nicméně pozastavit se u důležité otázky, které se autoři opakovaně dotkli, aniž by na ni ale poskytli jasnou odpověď. Jaké je postavení „zemského zřízení“ z roku 1516 v kodifikačním procesu probíhajícím v Moravském markrabství v 16. století a ústícím až v poslední redakci zemského zřízení z roku 1604? Jde především o vymezení vztahu editované památky ke „klasickým“ zemským zřízením z let 1535, 1545, 1562 a 1604. Podle autorů se zemské zřízení z roku 1516 „s ohledem na malý rozsah a charakter ustanovení blíží také moravským sněmovním tiskům, které jsou dochovány až od 40. let 16. století, a tematicky také k policejním řádům, které v průběhu 16. století vznikaly i v ostatních zemích“ (s. 31). Na druhou stranu, již tím, jak svou práci nazvali a jak editovanou památku důsledně označují, zařadili Janišovi olomoucké sněmovní usnesení implicitně do stejné kategorie jako výše uvedená zřízení pozdější. Znamená to tedy, že by měly být přepsány právně-historické učebnice, které jako nejstarší kodifikaci moravského zemského zřízení tradičně reflektují až zřízení z roku 1535?

Stojí za upozornění, že sněmovní tisk z roku 1516 se sám, jak už bylo avizováno výše, jako „zemské zřízení“ neoznačuje. V jeho úvodu se hovoří jen o „srovnání o zřízení“, tedy dohodu o nařízeních (ve smyslu nově formulovaných, obecně závazných norem). O neukotvenosti dobové terminologie ostatně vypovídá velmi plasticky to, že jako „Zřízení zemské o honění nepřátel“ je označen jeden z článků tohoto tisku, zatímco jiný článek nese název „O zřízení po zemi“ – zřízení ale v daném případě vnímá ve smyslu připravenosti (zařízení se). Na druhou stranu se jako zřízení zemské označují i některá další moravská sněmovní usnesení z počátku 16. století, na něž autoři rovněž upozorňují, například „Zřízení zemské o honění nepřátel a odpovědníků“, přijaté zřejmě v roce 1505. „Zřízení při zemském soudu“ je označení jakéhosi jedacího řádu této instituce, vzniklého rovněž kolem roku 1516 (pro zajímavost – i první „velké“ zřízení z roku 1535 bylo vydáno pod úplným názvem „Zřízení Markrabství moravského o soudu zemském“), naopak obsáhle

usnesení olomouckého sněmu z roku 1511, které podle autorů edice „svým rozsahem a obsahem představovalo již předstupeň pozdějších zemských zřízení“ (s. 27), jako „zemské zřízení“ označeno není. Z toho všeho je patrné, že dobové označování jednotlivých normativních počínů bylo dosti nahodilé a jako základ pro kategorizaci právních památek ho používat nelze.

Je jasné, že práce editorů nesměřovala k tomu, aby zhodnotili, co ještě zemským zřízením je, a co už není, respektive aby se snažili postihnout nějaké „definiční rysy“ této kategorie právních památek. Zůstává ostatně otázkou, nakolik je naznačená kategorizace důsledně aplikovatelná – stačí jen porovnat jednotlivá zemská zřízení jednotlivých slezských knížectví, v mnoha případech nesouměřitelná jak do rozsahu, tak do hloubky právní úpravy. Zdá se nicméně, že autoři této problematice mohli věnovat trochu obsáhlejší pasáže, aby svůj pohled na místo editovaného textu mezi raně novověkými moravskými kodifikacemi lépe objasnili. Možná trochu kacířsky pak lze dát do úvahy, zda zemské zřízení nemělo být v titulu spíše v uvozovkách. To je ale spíše námět pro další terminologickou diskusi, nijak nesnižující kvalitu a přínos recenzovaného díla.

MAREK STARÝ

Karel MARÁZ, *Sfragistika. Studijní texty pro posluchače pomocných věd historických*, Masarykova univerzita, Brno 2014

268 s., ISBN 978-80-210-7143-8

Přístupnost základních přehledů jednotlivých pomocných věd historických je na různé úrovni. Zatímco u některých jsou k dispozici nedávná a příkladná zpracování (paleografie, historická chronologie, v zásadě i epigrafika), u dalších musíme pracovat s příručkami starými několik desetiletí – nejmarkantněji se tento deficit projevuje u diplomatiky, ale také např. u kodikologie. Jakkoliv tento druh literatury nepřináší mnoho objevného, přesto nelze podceňovat jeho význam. Představuje totiž významnou oporu při vzdělávání budoucích archivářů, ale i jiných profesí spojených s prací s příslušnou materií. V neposlední řadě poskytuje též shrnutí dosavadních znalostí, a umožňuje tak provedení jakési inventury zevnitř oboru.